

található (Máté ev. 7: 13, 14), a „tű foka” pedig a gazdag ifjú történetében (Máté 19: 24), franciául: le trou d'une aiguille.

A „nagy Hitető” nem Isten új epitetója, s Ady ezt nem Ézsaiás prófétától vette, hanem ugyancsak Máté evangéliumából (Máté 27: 63). A főpapok és farizeusok elmentek Pilátushoz, és ők nevezték ott Jézust így, ők árulkodtak ellene, ahogy Ady írja.

Az *Ifjú szívekben élek* első sorában is ott kell lennie az *élek* szónak, ha a kötetből ki is maradt. A versszakok megfelelő sorainak szótagszám szerint való pontos megegyezése mutatja, hogy itt az első sorban két szótag hiányzik.

A bibliográfiába is csúszott be egy téves számjegy (talán a szedőgép tréfája folytán). Szabó Richárd: *Ady Endre lírája* c. könyve ui. nem 1943-ban, hanem 1945-ben, a főlsszabadulás után jelent meg.

Vezér Erzsébet könyve 450 oldalon gazdag anyagot tömörített: életrajz, korrajz, Párizs és Budapest, mint az alkotó és az alkotás miliője, a költő hármass műve, minden helyet nyert benne. Stílusa világos, egyszerű és erőteljes, mondanivalója igényes, előadása olvasmányos. Művelt közönség számára készült, elsősorban tanárok nyerhetnek benne jó útbaigazítást; sok nyereséggel olvashatják középiskolai diákok, akik az irodalom iránt érdeklődnek, nemkülönben egyetemi hallgatók. De mindenki aki Adyról és koráról megbízható képet szeretne kapni, érdekes és értékes olvasmányt talál benne.

SZABÓ RICHÁRD

SZABÓ EDE: KRÚDY GYULA

(Szépirodalmi, 1970. — Arcok és vallomások)

Másfél évtizede, hogy irodalomtörténet-írásunk rehabilitálta Krúdy Gyulát. Az azóta tartó fellendülés: az író műveinek sorozatban és sorozaton kívüli kiadása, illetve ezzel párhuzamosan a kutatások újabb eredményei lehetővé tették a szintézist.

Szabó Edének tehát az írói pálya egészét kellett a rendelkezésére álló 270 oldalnyi terjedelemmel szembeábrítani. A teljességre való törekvés eleve elképzelhetetlenné vált, a hozzávetőlegesen 2000 ívet kitöltő életmű elemzését e keretek közt képtelenség lett volna megoldani. Csomópontokat kellett keresni, és ezekből kibontani a pálya fejlődésvonalát. A születéstől a halálig, ill. a posztumusz művekig, a felejtésig és felbresztésig nyolc fejezetben tárgyalja Krúdy pályafutását Szabó Ede könyve.

Felosztása alapvetően nem tér el Szauder Józsefétől. De mivel életutat és alkotást egységben bemutató módszert kellett alkalmaznia,

a határok időnként eltérnek, egy-egy jelentős életrajzi eseményhez, kötet megjelenéséhez kapcsolódnak. Így például Szauder 1908–1913 között jelöli ki Krúdy első nagy írói korszakát. Szabó Ede elismeri, hogy 1908–1911 között „három, sőt négyféle stílusterelvés keveredik műveiben”, átveszi a sauderer genetikát, a határt mégis 1911-nél húzza meg, itt látja a fordulópontot: ekkor jelenik meg könyv alakban a *Szindbád ifjúsága* a *Nyugat* kiadásában. Hasonlóképpen megemlíthetjük, hogy bár mindketten határt húznak az 1930-as esztendőnél, a jórészt 1926–1930 között keletkezett *Az élet álom* c. kötet elemzésére az 1931-es megjelenés szolgáltat alkalmat Szabó Edénck. Talán emiatt van, hogy a 20-as évek írói termése szinte kiesik az áttekintésből, legalábbis az életrajz hátterébe szorul.

Szabó Ede — helyesen — csak a pályakép teljessége szempontjából tulajdonít fontosságot Krúdy első, a városi-polgári irodalom jegyében fogant korszakának. Részletezőbb a mikszáthos korszak tárgyalása, ahol a novellák közül jó érzékkel emel ki néhányat (*Praszkivamalom*, *Nyíri pajkosok*, *Az ágyúgolyó* stb.), és árnyalt elemzésükkel szemlélteti, miért több Krúdy már ekkor egyszerű epigonnál, mi az, amiben túlmutat Mikszáthon — későbbi korszakai felé. Érdekes a Móricz figuráira utaló zárójeles megjegyzése: mennyivel erőteljesebbek az ő dzsentri-hősei. Ahogy Szabó Ede nevezi: „haláltáncmetszet-sorozat” bomlik ki itt a szemünk előtt, lírai hangon, de könyörtelenül. Jogos a kérdése is, miért nem figyelt föl senki erre a kortársak közül (Hatvany—Jászi vitája). Ezt is, az előbb jelzett problémát is, érdemes lenne alaposabban megvizsgálni.

A könyv gyakran forrásértékű, fölényes biztonsággal fogja össze a régi és legújabb Krúdy-kutatások eredményeit, helyenként határozottan korrigálva, máshol az adott keretek nyújtotta lehetőségek közt finoman, de meggyőzően vitatkozva.

Mert van ok vitára. Igaz, a Krúdy-kiadások jól oszlatták az életmű mítoszát, az élet mítosza azonban szívósabban tartja magát. Sok volt a csábítás: egyetlen írónk sem burkolódik olyan sűrű ködbe, mint Krúdy Gyula. Abba burkolják a reá emlékezők, róla írók, s burkolja Krúdy is saját magát. Szabó Ede kihámozza ezekből a burkokból az embert, s az elítélés alól felmentve, de nem mentegette állítja az olvasó elé. Emberi ez a kép mindenekelőtt: erényekkel és hibákkal, érdemekkel és gyarlóságokkal teljes. Nem idealizál, nem keres felmentést ott, ahol ez nem lehetséges az igazság csorbítása nélkül. Krúdy, egy társadalmi osztály, egy egész társadalom hanyatlásának látomásos megfogalmazója, lelkesen áll a forradalmak ügye mellé, de később remeteként vetíti magát vissza az adott időszakba. Háborúellenes volt, de nacionalizmustól nem mentes. Ez utóbbi kérdésben Szabó Ede meggyőzően polemizál az egyébként többször elismeréssel idézett Katona Bélával, akinek kutatásai sokban segítették a reális

portré megrajzolását; tényleg naív, eklektikus a politikus Krúdy, nem a becsületessége, az éleslátása a kérdéses.

A szerző elsősorban a dokumentumszerűen igazolható tényekre támaszkodik, jóval óvatosabban bánik a Krúdy-idézetekkel (pedig nem fukarkodik velük) és a visszaemlékezésekkel, memoárokkal. Nem adatszerű mozzanatok dokumentálására használja ezeket, inkább hangulati hatásra törekszik velük. Ahol ez az alap nincs meg, igyekszik több forrást egybevetni. Így tárul fel szépítés nélkül a családi élet is, a Bellának írt, megmosolyogtatón igaz-hazug fogadkozó levélkéik sora, szerelmei közül (nem mind a százhét) azok, akiknek írói pályájában, élményanyagában szerep jutott, a Rothermere-díj kapcsán a Kosztolányihoz intézett két levél: a nagyvonalú adakozóé és a nyomorúságba szorult emberé, akin már csak nyomasztó teher volt gavallérságának emléke. És így tovább.

A sokszínű portrét hasonló környezetrajz egészíti ki, hiányolni valamit az életképből ezek után igaztalan lenne. Legfeljebb azt sajnálhatjuk, hogy a szigeti évek kapcsán Bródy és a többiek mellett sehhol sem bukkan fel Arany János neve. Nem annyira azért, mintha a költővel foglalkozó, nem túl jelentős írásainak említését hiányolnánk, hanem inkább azért, mert Krúdy kimondatlanul is elődöt érezhetett Arany Jánosban, olyan elődöt, akit legalább gesztusaiban — szerepjátszásként — időnként utánózni próbált. Másrészt éppen ő irodalmunkban e táj legavatottabb ismerője, s Aranyhoz hasonlóan az életében is fontos szerephez jutott a sziget. A természeti szép iránt fogékony Krúdy nemcsak a Nyírség, a Margitsziget énekese is.

Indokoltan kap hangsúlyt Szabó Ede könyvében a Szindbád-probléma. Nemcsak azért, mert Krúdy első nagy írói korszaka Szindbád és Rezeda megalkotásának jegyében telik el, hanem mert a köztudat is összekapcsolja Szindbád nevét a Krúdyéval. Szabó Ede meghatározása szerint Szindbád egyidőben azonos és nem azonos az íróval. Krúdy vallomásai is ezt az ellentmondást igazolják. Tagadja, hogy Szindbádot magáról mintázta volna, ugyanakkor valóságos önmagát — negyvenhat éves énjét — „velem sétáló Ismeretlen”-nek nevezi. S mint ahogy ez az Ismeretlen is ő maga, Szindbád is integráns része egyéniségének. Hol közelebb áll hozzá, hol távolabb van tőle, de mindvégig ez a kettősség: elválaszthatatlanság és eltávolítási aktus ellentéte teszi annyira élővé alakját.

A szerző felhasználta saját munkásságának eredményeit; néhány részletet átvett a Magyar Klasszikusok sorozatban 1957-ben megjelent *Válogatott novellákhoz* írt előszavából, ugyanakkor több szempontból tovább is fejleszti azt, illetve elhagy bizonyos ott nyomatékos megállapításokat. Az 1957-es tanulmány Krúdyt „menthetetlenül Ifrára ítéltetett költő”-nek tartja, akinek „a világ csak ürügy önmaga kifejtésére”. Mostani munkája nem fogalmazza meg ilyen élesen ezt

a gondolatot, úgy tűnik, módosít rajta. Krúdy prózája szerint „álom és valóság”, „költészet és látomás” keveréke, „a korszakváltás fordulóján tévútra jutott... életeket, ... ábrázolja, s közben szuverén költői világot teremt”. De hogyan és miből teremti meg ezt a világot, líraiság vagy epikusság írói tevékenységének elsődleges mozgatója? A pálya íve első pillantásra a fokozódó líraiságot látszik bizonyítani (Perkátai osztályozása szerint: mikszáthi, átmeneti és lírai korszak). Az azonban korántsem egyetelmű, hogy ez a „líraiság” harmóniában van-e az egyén vágyaival, művészi elképzeléseivel, azaz teljes önmegvalósításnak érzi-e saját szubjektuma számára a saját maga követte írói módszert vagy nem. Érzésem szerint az *Aranykézutcai szép napok* előszava is ez utóbbit igazolja. Mint Szabó Ede szépen kimutatja — mindig mást ígér regényeiben, mint ami végül megvalósul: a *Vörös postakocsi* nem lesz pesti regény, vagy a *Napraforgó* a föld regénye, a *Három király* sem a történelmé. Az epikusság szándéka helyett a líraiság valósága. „Lírára ítéltetett költő”, ő maga azonban mintha harcolna az ítélet ellen.

És megint Szindbád. Szauder kimutatja, hogyan formálódik ki évek során a Szindbád-típusú novella, Szabó Ede összegyűjti azokat a mozzanatokot, melyek téglaként építik fel Szindbád alakját, s melyek legtöbbször valamiféle kapcsolatot tart fenn az író személyes életével. De maga a módszer megint tárgyiasságra, epikumra való törekvést mutat: nem maga a megvalósult mű, hanem ahogy hozzákezd, hozzányúl a témához. „Szindbád nem én vagyok” — szeretné függetleníteni hőst önmagától, önálló életre kelteni. És éppen azért, mert ugyanakkor Szindbád ördögűzés is, mindez nem sikerülhet. A saját egyénisége hálójába gabalyodott ember sorsa, aki gyengeségét, hanyatlását — mint osztályét is — érzékeli, de sem társadalmasított, sem egyéni életében megoldást nem találva e terhet műveiben próbálja magáról levetkőzni, másrészt a művész sorsa, aki a teljes igazságot akarja írni, és nem tud másról írni, csak saját magáról. Nem terhes-e időnként a líraiság Krúdy számára? Terhes, mert terhes a saját sorsa is. De éppen, mert ez a sors elháríthatatlanul foglalja keretbe életét, nem tud szakítani a líraisággal sem s építi fel a maga írói világát, melyről Szabó Ede jól állapítja meg, hogy valamiképp mégis belül marad „a valóság körén”, bár „így amennyit nyer a Krúdy-mű bensőségben, annyit veszít társadalmi külterjességében”.

Ez magában azonban — s Szabó Ede egész műve is ezt sugallja — nem lehet a megítélés alapja. Krúdy évtizedek után most foglalta el végre irodalmunkban az őt megillető helyet; érdemeinek, jelentőségének, művésziiségének feltárása irodalomtörténetünk folyamatosan végzett, nagy feladata. E munkában jó szolgálat, alapot adó és mozgósító Szabó Ede könyve.

SZÉKY PÉTER